

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER

MÂTÜRÎDÎ KELAM DÜŞÜNCESİNİN KURUCULARI VE MEŞHUR ÂLİMLERİ

İmâm Mâtürîdî'nin, Eş'arî ile beraber Ehl-i Sünnet'in iki temel taşı olarak kabul edilmesine rağmen çok uzun zaman ihmal edilmiş olması, Eş'arî'ye nisbetle daha geç dönemlerde bilinir olması, onun hakkında çok sınırlı çalışmalar yapılması dikkatlerden kaçmamaktadır. Bunun kuvvetle muhtemel en önemli nedenleri eserlerinde kullandığı dil ve üslubun zor ve felsefi oluşu, delillendirme yönteminde Mu'tezile'ye daha yakın bir tavır benimseyerek akli ön plana çıkarması, onun hilafet merkezinden uzak bir yer olan Semerkant'ta yaşamış olması gibi etkenler olarak temellendirilmiştir. Hanefî ilmi çevrelerde ilk dönemlerde onun ön plana çıkarılmamasının en önemli gerekçesi olarak da Ebû Hanîfe'nin otoritesini gölgeleme endişesi olduğu söylenebilir. Öğrencilerinin ve kendisinden sonraki Hanefî alimlerin eserlerinde ondan bahsetmeleri ile öne çıkan İmâm Mâtürîdî'nin görüşleri, Hanefî çevrelerde her zaman büyük öneme haiz olmuştur. Özellikle 15. yy'dan itibaren Osmanlı uleması tarafından zikredildiği ve eserlerinin yazmalarının artırıldığı görülmektedir. Günümüzde de Türkiye başta olmak Mâtürîdîlik konusunda akademik çalışmaların arttığı ve hak ettiği mecraya geldiği görülmektedir.

Selamkitap.com

kitâbî

9 786258 085709

kitâbî

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER

MÂTÜRÎDÎ KELAM DÜŞÜNCESİNİN KURUCULARI VE MEŞHUR ÂLİMLERİ

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER

MÂTÜRÎDÎ KELAM DÜŞÜNCESİNİN KURUCULARI VE MEŞHUR ÂLİMLERİ

EDİTÖR
Doç. Dr. Özden KANTER

kitâbî

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER

Mâtürîdî Kalam Düşüncesinin Kurucuları
ve Meşhur Âlimleri

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER
Mâtürîdî Kelam Düşüncesinin Kurucuları
ve Meşhur Âlimleri

Proje Yürütücüsü
Doç Dr. Özden KANTER
Doç. Dr. Ömer DİNÇ

Editör
Doç. Dr. Özden KANTER

Sayfa ve Kapak Düzeni
A. Azzam ÖZEL

ISBN
978-625-8085-70-9

Baskı- Cilt
Step Ajans
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11 Bağcılar / İstanbul
Tel. 0212 446 88 46 Fax. 0212 446 88 24
Matbaa Sertifika No: 45522

ARALIK - 2023
1. BASKI

kitâbî

Ziya Gökalp Mahallesi, Abdullah Paşa Caddesi, No:28
Başakşehir/İstanbul
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
WhatsApp Hattı: 0212 909 80 86 Web: www.bekakitap.com
Eposta: bekayay@hotmail.com
Yayıncılık Sertifika No: 50128
kitâbî Beka Araştırma Danışmanlık Reklamcılık Eğitim
Yayıncılık ve Tic. Ltd. Şirketi'nin tescilli markasıdır.

MÂTÜRÎDÎ ÖNCÜLER

Mâtürîdî Kelam Düşüncesinin Kurucuları
ve Meşhur Âlimleri

kitâbî

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
MÂTÜRÎDÎ (944)	11
HAKÎM es-SEMERKANDÎ (953)	15
RÛSTÜFAĞNÎ (956)	19
EBÛ BEKİR el-İYÂZÎ (971)	23
EBU'L-LEYS es-SEMERKANDÎ (983)	28
ZENDEVİSTÎ (992)	34
EBÛ SELEME es-SEMERKANDÎ (X. Yüzyılın İkinci Yarısı)	38
İBN YAHYÂ el-BEŞÂĞÂRÎ (ö- 10. yy)	42
MUHAMMED b. FADL el-BELHÎ er-REVVÂS (1025)	47
EBÛ ZEYD ed-DEBÛSÎ (1040)	52
EBU'L-YUSR MUHAMMED B. ABDULKERÎM el-PEZDEVÎ (1100)	55
EBÛ'L-MUÎN en-NESEFÎ (1115)	60
EBÛ İSHÂK es-SAFFÂR (1139)	65
MAHMUD B. ZEYD EL-LÂMÎŞÎ (1139-1140)	70
ÖMER en-NESEFÎ (1142)	75
ALÂEDDÎN es-SEMERKANDÎ (1145)	80
ALÂÜDDÎN el-ÜSMENDÎ (1157 [?])	85
ALÎ B. OSMAN el-ÛŞÎ (1179)	90
NÛRUDDÎN es-SÂBÛNÎ (1184)	95
CEMÂLÜDDÎN AHMED B. MUHAMMED el-GAZNEVÎ (1197)	100
ATÂ B. ALÎ el-CÛZCÂNÎ (11-12. yy)	105
EBÛ ŞEKÛR es-SÂLİMÎ (Ö- XII. ASRIN İLK ÇEYREĞİ)	110
MAHMÛD B. AHMED el-HASÎRÎ (1238)	116
MENKÛBERS B. YALINKILIÇ (1254)	120
HABBÂZÎ (1292)	125
UBEYDULLAH B. MUHAMMED es-SEMERKANDÎ (1301)	130
EBÛ'L-BEREKÂT en-NESEFÎ (1310)	135
HÛSÂMÜDDÎN es-SİĞNÂKÎ (1314)	140
ŞEMSEDDÎN es-SEMERKANDÎ (1322)	144
SADRÛŞŞERÎA (1346)	148

NECMEDDİN TARSUSÎ (1357).....	153
MOLLA FENÂRÎ (1431).....	157
KEMÂLEDDİN İBNÜ'L-HÜMÂM es-SÎVÂSÎ (1457)	161
HIZIR BEY (1459).....	166
HAYÂLÎ (1470)	170
ALÎ KUŞÇU (1474)	175
HOCAZÂDE MUSLİHUDDİN MUSTAFA EFENDÎ (1488).....	181
MOLLA LÜTFÎ (1494).....	186
KESTELÎ (1496).....	191
KEMALPAŞAZADE (1534)	196
HÂKİM İSHÂK er-RÛMÎ (1543)	201
BİHİŞTÎ RAMAZAN EFENDÎ (1571).....	205
İMAM BİRGİVÎ (1573)	209
MAHMÛD B. SÛLEYMAN KEFEVÎ (1582)	214
ALÎ b. SULTAN el-KÂRÎ (1605)	219
HASAN KÂFÎ AKHÎSÂRÎ (1615)	224
AHMED es-SİRHİNDÎ (1624).....	229
KÂTİB ÇELEBÎ (1657).....	234
ABDÛLHAKÎM B. ŞEMSÜDDİN es-SİYÂLKÛTÎ (1657)	239
ABDÛLBÂKÎ ÂRİF EFENDÎ (1713).....	244
DÂVÛD-İ KARSÎ (1756)	249
MÛSTAKİMZÂDE SÛLEYMAN SÂDEDDİN EFENDÎ (1788)	254
GELENBEVÎ İSMÂİL EFENDÎ (1791).....	259
MUHAMMED MURTAZÂ ez-ZEBÎDÎ (1791)	263
ABDÛLGANÎ b. TÂLİB el-MEYDÂNÎ (1881)	268
SİRRÎ-İ GİRÎDÎ (1895)	273
ÇERKEŞİZÂDE MEHMET TEVFİK EFENDÎ (1901).....	278
MANASTIRLI İSMÂİL HAKKI (1912)	283
FİLİBELİ AHMET HİLMÎ (1914)	288
ABDÛLLATİF HARPÛTÎ (1916).....	293
ÖMER FERİT KAM (1944).....	298
İSMÂİL FENNÎ ERTUĞRUL (1946)	303
İZMİRLİ İSMÂİL HAKKI (1946).....	308
ORD. PROF. DR. MEHMET ŞERAFETTİN YALTKAYA (1947).....	314
ZÂHİD KEVSERÎ (1952).....	320

ARAPKİRLİ HÜSEYİN AVNİ (1954).....	325
YUSUF ZİYA YÖRÜKÂN (1954).....	331
MEHMET ŞEMSEDDİN GÜNALTAY (1961).....	336
YAŞAR KUTLUAY (1969).....	341
ÖMER NASUHİ BİLMEN (1971).....	345
MUHAMMED b.TAVÎT et-TANCÎ (1974).....	350
BEKİR TOPALOĞLU (2016).....	355

EBÜ'L-BEREKÂT en-NESEFÎ (1310)

Recep Önal^{27*}

*“Nesefî, kendinden sonra içtihat kapısının kapandığı,
mezhepte müçtehidin kalmadığı bir âlimdir.”*

Muahmmmed el-Leknevî

Hayatı

İslâm âleminin yetiştirdiği en önemli Mâtürîdî âlimlerinden biri olan Nesefî'nin tam adı “Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Hâfızuddin Ebü'l-Berekât en-Nesefî”dir. Kaynaklarda hâfızuddin, allâmetü'd-Dünya, Ebü'l-Berekât, sadru'l-İslâm, muhyi's-sünne, müzhiru'd-dekâik gibi çeşitli künye ve unvanlarıyla da anılmaktadır. 1223'te Özbekistan Cumhuriyeti'nin Nesef şehrinde doğan müellifimizin ailesi, nesebi, seyahat ve yolculukları hakkında kaynaklarda ayrıntılı bir bilgi verilmemiştir. Hangi milletten olduğu konusunda da net bir bilgi bulunmamakla birlikte, Türk asıllı olduğu genel kabul görmüştür. Nesefî, temel eğitimini Mâtürîdî geleneğinin hâkim olduğu, bölgenin önemli ilim ve kültür merkezlerinden olan Nesef ve Buhara'da tamamlamıştır. 1273'te Moğol istilası neticesinde yaşanan siyasî kargaşa sebebiyle önce Kirman'a daha sonra Bağdat'a yerleşmiş, dönemin meşhur medreselerinde hocalık yapmış ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Hayatı boyunca Mâtürîdî akîdesini öğretmek ve Ehl-i Bid'at fırkalarına karşı müdafaa etmek için çaba gösteren ve arkasında çok kıymetli eserler bırakan Nesefî, 1310'da Hûzistan bölgesinin İzec şehrinde vefat etmiştir.

Eserleri ve Çalışmaları

Nesefî, dinî ilimlerin farklı dallarında temel kaynak niteliği taşıyan eserler telif etmiştir. Eserler ve şerhleriyle ele aldığı konulara ait bilgileri sistematik tarzda özet olarak sunabilme hususundaki maharetiyle dikkat çekmiştir. Bu durum, bize kadar ulaşan çalışmalarında açıkça görülmektedir. Özellikle klasik dönem sonrası Hanefî fıkıh doktrininin en etkili eserleri olan *Kenzü'd-Dekâik* ve *Menâru'l-Envâr*'ı

Nesefî'nin fıkıh ve usûl-ü fıkıh konusundaki derin ilmini; *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vil* eseri de tefsir, fıkıh, kelâm, tasavvuf dil ve belagat alanlarındaki derinliğini ortaya koymaktadır. Kelâmî görüşleri açısından en önemli çalışması olan *el-'Umdetü'l-Akâ'id* ve *el-İtimâd fi'l-İtikâd* eserleri ise çözümünü zor bazı kelâmî konuları başarılı bir şekilde özet olarak sunup, çözüme kavuşturması açısından kelâm ilmindeki vukufiyetini göstermektedir.

Düşünceleri ve Tartışmalar

Nesefî'nin itikadî ve amelî açıdan Hanefî-Mâtürîdî kelâm ekolünün hâkim olduğu bir çevrede yetişmesi, kendisine Ebû Hanîfe ve Mâtürîdî'nin görüşlerini çok iyi anlama ve yorumlama imkânı sağlamıştır. Bu bakımdan, onun fikir dünyasında önemli etkide bulunan manevî hocalarının başında Ebû Hanîfe, İmam Mâtürîdî ve bunların yetiştirdikleri öğrencilerin geldiğini söyleyebiliriz. Bu yüzden Nesefî'nin meşgul olduğu en mühim sahalardan başında kelâm ilmi gelmektedir. Kelâmda gösterdiği üstün başarısından dolayı İslam dünyasında bilhassa Mâverâünnehir ve civarında hatırı sayılır derecede kelâm âlimi olarak kabul edilmiştir. Nesefî'nin, kaleme aldığı eserlerinde Ehl-i Hadis, Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye arasında ihtilâflı konulara temas edip, bazen şahıs ismi bazen de mezhep ismi zikrederek görüşlerini nakledip, bazılarını eleştiriye tabi tutması, bu mezheplerin görüşlerini çok iyi bildiğinin yanı sıra kelâmî problemlere getirdiği açıklamaları da bu alandaki yetkinliğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Diğer taraftan Hâriciyye, Şîa, Mu'tezile, Mürcie, Cebriyye, Cehmiyye, Müşebbihe ve Mücessime gibi Ehl-i Bid'at mezheplerinden; Mecûsîlik, Sümeniyye, Berâhime, Yahudi ve Hıristiyanlık gibi İslâm dışı dinlerden; Dehriyye, Tabiatçılar ve Sofistâiyye gibi felsefî akımların İslâm akîdesine uymayan görüşlerini eleştiriye tabi tutması da onun başta kelâm ve felsefe olmak üzere dinler tarihi ve mezhepler tarihi gibi alanlardaki ilmî derinliğini de göstermektedir. Nesefî'nin kelâm ve tefsir alanlarında telif ettiği eserlerinde kendisine referans aldığı kaynakların başında Hanefî-Mâtürîdî âlimlerinin eserleri gelmektedir. Söz gelimi Ebû Hanîfe'nin *el-Fıkhü'l-Ekber*'i, İmam Mâtürîdî'nin *Kitâbü't-Tevhid*'i ve *Te'vilâtü'l-Kur'ân*'ı, Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin *Tebssratu'l-Edille*'si, Nureddîn es-Sâbûnî'nin *Bidâye fi Usûli'd-Din*'i gibi eserlere sık sık müracaat etmiştir. Bunun dışında bazen İmam Eş'arî, Bâkîllânî ve Fahreddîn er-Râzî'nin görüşlerine ve eserlerine de atıf yapmış, Mu'tezile'den özellikle Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* eserinden birçok kez nakilde bulunmuştur.

Nesefî'nin yaşadığı Mâverâünnehir bölgesi İpek Yolu ve Hint Baharat Yolu gibi ticaret yollarının kesiştiği bir yer olması nedeniyle ilk çağlardan itibaren çeşitli din, inanç, ideoloji, kültür ve medeniyetlerin kaynaştığı kozmopolit bir yapıya sahip olmuştur. Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle İslamlaşmaya başlayan bölge pek çok mezhebe de ev sahipliği yapmıştır. Böylesi bir ortamda yetişen müellifimiz, hem İslâm dışı din ve inançlara hem de Sünnî akîdeye muhalif olan Ehl-i Bid'at

mezheplerine karşı fikrî mücadelede bulunmuştur. Bu amaçla *el-'Umde fi'l-Akâ'id* ve onun şerhi olan *el-İ'timâd fi'l-İ'tikâd* eserlerini kaleme almıştır. Eserlerinde ilâhîyyât, nübüvvât ve sem'îyyât olmak üzere İslâm'ın temel inanç esaslarını incelerken, bunların kapsamına giren bütün konuları ele almamış, daha ziyade mezhepler arasında ihtilâflı olan konulara değinmiştir. Bunları işlerken öncelikle kendi görüşünü kısa ve net olarak ortaya koymuş, daha sonra karşı tarafın görüşlerini nakletmiştir. Konuları Mâtürîdî akîdesine uygun düşecek şekilde izah etmeye çalışmış, bu akîdeye aykırı olan görüş ve inançları eleştirmiştir.

Nesefî'ye göre Ehl-i Bid'at mensupları sahabe ve tâbiûn dönemlerinde örneğine rastlanmamış olan yeni fikir ve inançları İslâm düşüncesine sokmuşlardır. Bu nedenle kendilerine bid'atçı denmiştir. Bu bağlamda Nesefî, Hâriciyye, Mu'tezile, Kaderiyye, Şia, Râfıza, Bâtıniyye, İbâhiyye, Zeydiyye, Cebriyye, Cehmiyye, Müşebbihe, Mücessime, Mürcie, Kerrâmiyye ve Neccâriyye'yi Ehl-i Bid'at olarak değerlendirmiştir. Ehl-i Sünnet'in ise Hz. Peygamber'in, ashabının ve tâbiûnun yolu olduğunu, bu nedenle Müslüman toplum için en doğru yolun bu mezhep olduğunu her fırsatta dile getirmiş, bu görüşünü de ayrıntılı olarak ispata çalışmıştır. Bunu yaparken din ve düşünce özgürlüğüne büyük önem vermiş, muhatabını dinin temel inanç esaslarını inkâr etmediği ve yalanlamadığı takdirde farklı ve yanlış fikirlerinden dolayı tekfir cihetine gitmemiş; dinin esasını ilgilendirmeyen görüş farklılıklarını hoş görmüş, ama eleştirmekten de kaçınmamıştır. Eleştirilerinde ise ifrat ve tefritten uzak, daha mutedil bir yol takip etmiştir. Bu çerçevede karşı tarafı sapıklık ve dalâlet ile suçlamaktan daha ziyade aklî ve naklî deliller kullanmak suretiyle muhalif görüşlerinin yanlışlığını ve geçersizliğini ispat etmeye çalışarak bilimsel, ilmî ve ikna yöntemini takip etmiştir. Bu anlamda polemiğe girdiği Ehl-i Bid'at'ı İslâm'ın temel inanç esaslarını inkâr etmediği sürece hangi görüşe sahip olursa olsun "*Ehl-i Kible tekfir edilemez*" temel prensibinden hareketle tekfir etmemiş, bunları İslâm çatısı altında değerlendirmiştir. Onun bu şekilde kapsayıcı ve bütünleştirici bir tutum sergilenmesinde muhtemel Hanefî-Mâtürîdî geleneğinde hâkim bir görüş olan iman tasdik ve dil ile ikrâr şeklinde tanımlanması ve amellerin imandan ayrı olarak değerlendirilmesi olduğu söylenebilir. Çünkü Nesefî, eserlerinde bu görüşü açıkça savunmuş ve ibadetlerdeki eksikliklerden dolayı kimsenin tekfir edilmemesi gerektiğini önemle vurgulamıştır. Takip ettiği bu yöntem sayesinde Nesefî, itikadî konularda ifrat ve tefrite düşen Ehl-i Bid'at mensuplarına hatalarını göstermeye çalışmış ve bu kapsamda daha çok ikna etme yöntemini kullanmıştır. Karşı tarafı ikna edebilmek için de sık sık aklî ve naklî delillere başvurmuştur.

Nesefî'nin İslâm dünyasında tanınmasında önemli rol oynayan bir diğer alan da tefsir ilmidir. O, bu alanda *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't-Tevîl* ismiyle meşhur olan tek bir eser vücuda getirmiştir. Dirâyet türü tefsirlerin en meşhurlarından biri olarak kabul edilen bu eser sayesinde Nesefî, tefsir alanında ön plana çıkmayı başarmış bir

müfessirdir. Mezkûr eseri incelendiğinde, fıkıh, tasavvuf, kelâm ve tefsir ilimlerinin yanı sıra hadis ve Arap dili ve belagati ile de meşgul olduğu ve bu alanlarda da derin bilgiye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tefsirinde Kur'ân'da geçen edebî ifadeleri ustalıklı izah edebilmesi, edebî sanatların inceliklerine yer yer temas edip, gerekli açıklamalarda bulunması; konuları ele alırken sıklıkla hadislere başvurması, hadis usulüne ilişkin birçok konuda yeterli düzeyde bilgi vermesi onun bu konularda yeterli bilgiye sahip olduğunu göstermektedir.

Ömrü boyunca Mâtürîdî ekolünün sadık bir takipçisi olan Nesefî, görüş ve fikirleri, telif ettiği eserleri ve yetiştirdiği öğrencileriyle Horasan ve Mâverâünnehir çevresinde Mâtürîdîliğin yayılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Böylece bölgede hem itikadî ve fikrî istikrârın oluşumuna hem de Sünnî akîdenin yayılmasına önemli katkı sağlamış; bu çalışma ve gayretleri kendisine İslâm düşüncesinde haklı bir şöhret kazandırmıştır.

Mâtürîdî Geleneğe Katkıları

İmam Mâtürîdî'nin sadık bir takipçisi olan Nesefî, itikadî konuları ele alırken Ehl-i Bid'ata karşı genelde Ehl-i Sünnet'i özelde Hanefî-Mâtürîdî akîdeyi savunmuş, bu akîdenin daha doğru ve isabetli olduğunu naklî ve aklî delillerle ispat etmeye çalışmıştır. Ayrıca Ehl-i Sünnet arasında ihtilâf edilen konularda da Ehl-i Hadis, Hanbeliyye ve Eş'ariyye'nin görüşlerine yer vermiş, bunların bir kısmını kabul edip kendi görüşüne dayanak olarak kullanmıştır. Kimi zaman da bir kısmını reddedip çeşitli açılardan eleştirmiş, onlara karşı Hanefî-Mâtürîdî akîdesini savunmuştur. Fakat bu ihtilâflar sebebiyle onları, sapkınlık veya delâletle de suçlamamıştır.

Diğer taraftan Nesefî, ihtilâflı olan itikadî konuları ele alırken gerçeği olduğu gibi söylemiş, taraf tutma ve mezhep kayırma gibi bir endişe ile hareket etmemiş, kendisinden önceki kelâmcıların eserlerinden ziyadesiyle yararlanmış. Görüşlerini sunarken Kur'ân, hadis, dil ve hikmeti güzel bir düzen ve uyum içerisinde kullanmıştır. Bunun yanında çeşitli mezheplere ait görüşleri ihtilâflarıyla beraber inceleyerek, yeri geldikçe onları, ait olduğu mezhep içerisinde değerlendirmiştir. Buradan anlaşılıyor ki Nesefî, itikadî konulardaki kanaat ve görüşlerini ortaya koymada katı bir mezhep taassubu içinde olmamış, muhalif mezheplerden de iyi gördüğü fikirleri açıkça iktibas etmiştir. Özellikle *el-İtimâd*'da birtakım itikadî meselelere ilişkin yaptığı izahlarda bazen Ehl-i Hadis, bazen Eş'ariyye bazen de Mu'tezile'nin görüşlerinden istifade etmiştir. Diğer taraftan sıfâtullah konusunu işlerken müteşâbih âyetlerin anlaşılması ve yorumlanması konusunda Ehl-i Hadis, Hanbeliyye ve Selefîyye'nin takip ettiği Selef metodu ile Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye'nin takip ettiği Halef metodunu yerine göre büyük bir vukuf, tedkik ve tenkid zihniyetiyle kullanmayı başarabilmiştir. Bu çerçevede o, Selef metodunun daha salim, Halef metodunun ise daha sağlam ve itirazlara karşı daha dayanıklı olduğunu belirtmiş, bu suretle her iki metodun da câiz

olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca müteşâbihlerden bir kısmının anlamlarını sadece Allah'ın bileceğini, fakat bir kısmının da beşer aklıyla anlaşılabilceğini söyleyerek Selef ile Halef arasında orta bir yol bulmaya çalışmıştır. Takip ettiği bu yöntem sayesinde birleştirici ve uzlaştırıcı zekâsıyla, itikadî konularda ifrat ve tefrite düşen Ehl-i Bid'at mensuplarına hatalarını göstermeye çalışmış ve bu bağlamda daha çok ikna etme yöntemini kullanmıştır. Karşı tarafı ikna edebilmek için de sık sık aklî ve naklî delillere başvurmuştur.

Nesefî'nin bu uzlaştırıcı, mutedil ve müsamahalı tutumu, İslâm dünyasında hem Hanefî-Mâtürîdî akidesinin yayılmasına hem de itikadî ve fıkri istikrârın oluşmasına önemli katkı sağlamıştır. Ayrıca günümüzdeki Müslüman topluma farklı inanç ve mezhep mensuplarına karşı nasıl davranılması gerektiğinin yanı sıra inanç, düşünce ve görüş farklılıklarına rağmen bir arada iç içe barış ve huzur içinde nasıl yaşanabileceği konusunda da bir öğüt niteliği taşımaktadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki günümüz Müslümanları kendi içindeki inanç, görüş ve mezhep farklılıklarını bir çatışma ve kavga kaynağı değil bir kültür ve düşünce zenginliği olarak görmelidir.

Kaynakça

- Ebü'l-Berekât en-Nesefî, Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, Beyrut 2006.
- Ebü'l-Berekât en-Nesefî, Şerhu'l-'Umde, Kahire 2012.
- Muhammed el-Leknevî, el-Fevâ'idü'l-Behiyye, Beyrut 1906.
- Recep Önal, Ebü'l-Berekât En-Nesefî ve Kelâmî Polemikleri, Bursa 2017.
- Temel Yeşilyurt, Ebü'l-Berekât en-Nesefî ve İslam Düşüncesindeki Yeri, Malatya 2000.